

COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

Справа «Микола Кучеренко проти України»

(Заява № 16447/04)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

19 лютого 2009 року

ОСТАТОЧНЕ

19 травня 2009 року

Текст рішення може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Микола Кучеренко проти України»

Європейський суд з прав людини (п'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Пеер Лоренцен (Peer Lorenzen), *Голова*,

Райт Маруст (Rait Maruste),

Карел Юнгвірт (Karel Jungwiert),

Рената Ягер (Renate Jaeger),

Ізабель Берро-Лефевр (Isabelle Berro-Lefèvre),

Миряна Лазарова-Трайковська (Mirjana Lazarova Trajkovska), *судді*,

Станіслав Шевчук (Stanislav Shevchuk), *суддя ad hoc*,

та Клаудія Вестердік (Claudia Westerdiek), *Секретар секції*,

після обговорення за зачиненими дверима 27 січня 2009 року, виносить таке рішення, що було ухвалене у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу порушено за заявою (№ 16447/04), поданою проти України до Суду 3 квітня 2004 року громадянином України п. Миколою Миколайовичем Кучеренком (далі — заявник) відповідно до статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція).

2. Заявника представляв П. Дубровін, адвокат, що практикує в місті Одесі. Уряд України (далі — Уряд) був представлений його Уповноваженим — п. Юрієм Зайцевим.

3. Заявник стверджував, зокрема, що тримання його під вартою з 29 липня 2002 року по 2 січня 2003 року було незаконним і становило порушення пункту 1 статті 5 Конвенції.

4. 15 червня 2006 року Голова п'ятої секції вирішив направити заяву Уряду. Також було вирішено розглядати питання щодо суті та прийнятності заяви одночасно (пункт 3 статті 29).

ЩОДО ФАКТІВ

І. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

5. Заявник народився у 1969 році та проживає у місті Одесі.

6. 27 квітня 2002 року при проведенні операції міліцією її співробітник під прикриттям придбав у заявника значну кількість марихуани. Заявника було одразу затримано відповідно до статті 263 Кодексу про адміністративні правопорушення за незаконний обіг наркотиків, що становило адміністративне правопорушення, передбачене статтею 44 Кодексу. Обшукавши заявника та його автомобіль, міліція виявила додаткову кількість наркотиків.

7. 29 квітня 2002 року місцевий відділ внутрішніх справ порушив кримінальну справу щодо заявника за фактом незаконного продажу наркотиків.

8. 2 травня 2002 року Овідіопольський районний суд Одеської області (далі — районний суд) розглянув подання слідчого про застосування до заявника запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою і відхилив його. Водночас суд продовжив строк арешту заявника загалом до 10 днів, зобов'язавши слідчі органи зібрати більше інформації про особу заявника та з'ясувати додаткові обставини, які можуть бути підставою для тримання його під вартою під час досудового слідства.

9. 8 травня 2002 року районний суд обрав заявнику запобіжний захід у вигляді тримання під вартою з огляду на пред'явлення йому обвинувачень у вчиненні тяжкого злочину, а також на ймовірність того, що, залишившись на волі, він продовжуватиме злочинну діяльність і переховуватиметься від слідства і суду.

10. 25 червня 2002 року районний суд продовжив строк тримання заявника під вартою до 29 липня 2002 року, оскільки слідчі органи потребували часу, щоб призначити і провести судову експертизу наркотичних засобів, допитати пана Ш., який був свідком у цій справі, ознайомити заявника з матеріалами справи та скласти обвинувальний висновок. Враховуючи характеристику заявника і тяжкість учиненого ним злочину, районний суд також постановив залишити без змін обраний йому запобіжний захід.

11. 29 липня 2002 року заявникові надали доступ до матеріалів кримінальної справи, щоб він підготував свій захист.

12. 6 серпня 2002 року заявник подав до районного суду скаргу на дії слідчих органів, стверджуючи, що вже немає правової підстави тримати його під вартою, оскільки строк тримання під вартою, встановлений ухвалою районного суду від 25 червня 2002 року, сплинув ще 29 липня 2002 року і його так і не було продовжено. Цю скаргу долучили до матеріалів кримінальної справи.

13. 17 вересня 2002 року заявник закінчив ознайомлення з матеріалами справи.

14. 18 вересня 2002 року прокурор, який здійснював нагляд за слідством, пред'явив заявнику обвинувачення, і матеріали справи було направлено на розгляд районного суду.

15. 2 січня 2003 року районний суд, розглянувши скаргу заявника від 6 серпня 2002 року під час попереднього розгляду справи, постановив, що тримання заявника під вартою після 29 липня 2002 року було законним. Районний суд, зокрема, встановив, що в період з 29 липня до 17 вересня 2002 року заявник ознайомлювався з матеріалами справи, а згідно зі статтею 156 Кримінальнопроцесуального кодексу час ознайомлення з матеріалами кримінальної справи при обчисленні

строку тримання під вартою як запобіжного заходу не враховується. Далі суд зазначив, що 18 вересня 2002 року матеріали справи було направлено до районного суду, тому скарга заявника необґрунтована. Районний суд не уточнив причини чи правові підстави для тримання заявника під вартою після направлення справи до суду. Також під час зазначеного засідання районний суд висловив думку, що немає підстав для зміни запобіжного заходу стосовно заявника, але цей висновок не було включено до резолютивної частини рішення. Попередній розгляд справи відбувався у присутності прокурора, тим часом як заявник і його захисник були відсутні.

16. За інформацією Уряду під час розгляду справи районний суд неодноразово (15 липня 2003 року, 22 жовтня 2003 року, 22 січня 2004 року, 4 лютого 2004 року і 27 квітня 2004 року) розглядав клопотання заявника про звільнення з-під варти і залишив їх усі без задоволення з огляду на пред'явлені обвинувачення у вчиненні тяжкого злочину та ризик того, що, залишившись на волі, заявник ухилятиметься від слідства і суду.

17. 12 травня 2004 року районний суд визнав заявника винним у причетності до незаконного обігу наркотичних засобів і засудив його до шести років позбавлення волі, врахувавши при цьому час перебування заявника під вартою з 27 квітня 2002 року.

18. Того самого дня районний суд виніс окрему ухвалу про те, що затримання заявника 27 квітня 2002 року, здійснене відповідно до Кодексу про адміністративні правопорушення, не було законним, оскільки стаття 44 цього Кодексу, на яку посилались працівники міліції, не стосувалася обігу наркотиків і, отже, була явно незастосовною до заявника, якого затримали під час продажу наркотиків співробітнику міліції під прикриттям. Районний суд повідомив Одеське обласне управління внутрішніх справ про виявлене порушення процесуального закону, вчинене працівниками міліції, і зобов'язав міліцію провести службову перевірку обставин затримання заявника.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

A. Кодекс про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року в редакції, чинній на час подій у справі

19. Стаття Кодексу про адміністративні правопорушення (далі — КпАП) забороняє [незаконні] виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах. Порушення цього положення передбачало накладення штрафу до сорока трьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян¹.

20. Стаття 263 КпАП передбачає, зокрема, що особу, яка порушила правила обігу наркотичних засобів, може бути затримано на строк до трьох годин для складання протоколу про адміністративне правопорушення. Але у разі необхідності встановлення особи затриманого, проведення його медичного огляду, з'ясування обставин придбання

¹ На той час неоподатковуваний мінімум доходів громадян було встановлено на рівні 17 гривень; це — умовна величина, яка використовується для визначення розміру заробітної плати, податків, штрафів тощо.

ним наркотичних засобів чи психотропних речовин та їх дослідження строк затримання може бути продовжено до трьох діб. Про таке продовження строку затримання має бути письмово повідомлено прокурора протягом двадцяти чотирьох годин з моменту затримання. У випадку, якщо затриманий не має документів, що посвідчують його особу, строк затримання може бути продовжено із санкції прокурора до десяти діб.

21. Стаття 267 КпАП передбачає, зокрема, що адміністративне затримання може бути оскаржене заінтересованою особою у вищестоящий орган, прокуророві або до суду.

В. Кримінально-процесуальний кодекс від 28 грудня 1960 року в редакції, чинній на час подій у справі

22. Стаття 156 Кримінально-процесуального кодексу передбачає, зокрема, що строк тримання під вартою під час досудового слідства закінчується в день надходження справи до суду, але час ознайомлення обвинуваченого та його захисників з матеріалами кримінальної справи при обчисленні строку тримання під вартою як запобіжного заходу не враховується. У разі закінчення строку тримання під вартою як запобіжного заходу, передбаченого цим Кодексом, якщо цей строк не продовжено у встановленому Кодексом порядку, орган дізнання, слідчий або прокурор зобов'язаний негайно звільнити особу з-під варти. Начальник місця досудового ув'язнення зобов'язаний негайно звільнити з-під варти обвинуваченого, щодо якого постанова судді про продовження строку тримання під вартою на день закінчення строків тримання під вартою, передбачених цим Кодексом, не надійшла. При цьому він направляє повідомлення особі чи органу, у провадженні яких перебуває справа, та відповідному прокурору, який здійснює нагляд за розслідуванням. У 2003 році до цієї статті було внесено поправку, яка стосується визначення часу, потрібного для ознайомлення обвинуваченого та його захисника з матеріалами справи.

23. Згідно зі статтею 165 КПК запобіжний захід у вигляді взяття під варту застосовується лише за вмотивованою постановою судді чи ухвалою суду.

ЩОДО ПРАВА

I. СКАРГА ПРО ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 СТАТТІ 5 КОНВЕНЦІЇ

24. Заявник скаржився, що 27 квітня 2002 року його незаконно затримали працівники міліції. Він також скаржився, що тримання його під вартою у період з 29 липня 2002 року до 2 січня 2003 року було незаконним, оскільки здійснювалося без відповідного рішення суду. Заявник посилався на пункт 1 статті 5 Конвенції, у відповідній частині якого зазначено:

«1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом:

...

с) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення;...»

A. Щодо прийнятності

1. Подання сторін

25. Посилаючись на статтю 267 КпАП, Уряд вказував на те, що заявник не оскаржив до суду своє затримання, здійснене 27 квітня 2002 року, а отже, не вичерпав у цьому зв'язку національних засобів юридичного захисту. Уряд доводив, що заявник не дотримав вимоги шестимісячного строку при поданні скарги до Суду.

26. Заявник з цим не погоджувався.

2. Оцінка Суду

a. Щодо затримання 27 квітня 2002 року

27. Суд зауважує, що згідно зі статтею 267 КпАП заявник мав можливість оскаржити до суду затримання, здійснене 27 квітня 2002 року. Проте заявник не зробив цього. Навіть якщо припустити, що він виконав вимоги щодо вичерпання національних засобів

юридичного захисту, цю скаргу в будь-якому разі було подано після спливу шестимісячного строку. Отже, ця частина заяви відхиляється відповідно до пунктів 1 і 4 статті 35 Конвенції.

б. Щодо тримання заявника під вартою з 29 липня 2002 року до 2 січня 2003 року

28. У своїй практиці Суд вже визнав, що пункт 1 статті 35 Конвенції має застосовуватися з певною гнучкістю і без надмірного формалізму (див. рішення у справі «*Акдивар та інші проти Туреччини*» (*Akdivar and Others v. Turkey*), від 16 вересня 1996 року, п. 69, *Звіти* 1996-IV, і справу «*Єчюс проти Литви*» (*Ječius v. Lithuania*), № 34578/97, п. 44, *ЄСПЛ* 2000-IX).

29. Суд зазначає, що протягом оскаржуваного заявником строку тримання під вартою та подальшого строку, аж до моменту засудження судом, заявник перебував у місці позбавлення волі внаслідок застосування відповідного запобіжного заходу. Тобто безперервне перебування заявника під вартою протягом цих строків мало той самий юридичний характер і становило, для цілей Конвенції, ситуацію, яка тривала до 12 травня 2004 року і закінчилася з винесенням обвинувального вироку у справі заявника. Оскільки 3 квітня 2004 року, коли заявник подав скаргу, він ще перебував під вартою, цю частину заяви не можна відхилити як подану із запізненням (див., *mutatis mutandis*, згадане вище рішення у справі *Єчюса*, п. 44). Тому Суд відхиляє заперечення Уряду у цьому зв'язку.

30. Суд також зазначає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з інших підстав. Отже, вона має бути оголошена прийнятною.

В. Щодо суті

1. Твердження сторін

31. Уряд доводив, що тримання заявника під вартою упродовж досудового слідства було законним.

32. Заявник з цим не погоджувався.

2. Оцінка Суду

33. Суд повторює, що слово «законний» та словосполучення «відповідно до процедури, встановленої законом», які містяться в пункті 1 статті 5, по суті, відсилають до національного законодавства і встановлюють обов'язок забезпечувати дотримання матеріально-правових і процесуальних норм такого законодавства. Однак «законність» тримання під вартою з погляду національного закону не завжди є вирішальним чинником. Крім того, Суд має переконатися, що тримання під вартою протягом зазначеного періоду відповідало меті пункту 1 статті 5 Конвенції, яка забороняє безпідставне позбавлення свободи. До того ж Суд має з'ясувати, чи відповідає Конвенції сам національний закон і, зокрема, чи відповідають їй загальні принципи, які сформульовані в ньому чи впливають з нього. Стосовно таких принципів Суд наголошує, що, коли йдеться про позбавлення свободи, надзвичайно важливою умовою є забезпечення загального принципу юридичної визначеності. Отже, неодмінна вимога полягає в тому, що умови, за яких здійснюється позбавлення свободи, мають бути чітко сформульовані в національному законі, а застосування самого закону має бути передбачуваним і відповідати нормі «законності», яку встановлює Конвенція. Згідно з цією вимогою всі закони мають бути сформульовані з достатньою чіткістю, що дає особі можливість (у разі потреби — через відповідну консультацію) передбачити, достатньою за даних обставин мірою, ті наслідки, до яких може призвести певна дія (див. справу «*Барановський проти Польщі*» (*Baranowski v. Poland*), № 28358/95, пп. 50–52, *ЄСПЛ* 2000-III).

34. Суд повторює, що строк тримання під вартою є в принципі «законним», якщо він передбачений відповідним рішенням суду (див. згадане вище рішення у справі *Єчюса*, п. 68, та справу «*Невмержицький проти України*» (*Nevmerzhitsky v. Ukraine*), № 54825/00, п. 116, *ЄСПЛ* 2005-II (витяги)).

35. Суд зазначає, що у справі, яку він розглядає, протягом усього зазначеного періоду тримання заявника під вартою не існувало жодного судового рішення, яке б легалізувало таке тримання під вартою.

36. Далі Суд зауважує, що протягом періоду, про який ідеться, заявника спочатку тримали під вартою на тій підставі, що він ознайомлювався з матеріалами справи (з 29 липня до 17 вересня 2002 року), а потім (з 18 вересня 2002 року до 2 січня 2003 року) — з огляду на те, що він очікував віддання його до суду.

37. Раніше Суд уже визнав, що правова ситуація, коли обвинуваченого тримають під вартою протягом невизначеного часу без відповідної судової санкції на продовження тримання його під вартою і лише на тій підставі, що він ознайомлюється з матеріалами справами, не сумісна з вимогами статті 5 Конвенції (див. згадані вище рішення у справах *Єчюса*, пп. 57–59, та *Невмержицького*, п. 133). Що стосується тримання підсудних під вартою виключно на підставі того, що матеріали справи направлено до суду першої інстанції, Суд уже розглядав таку практику в кількох справах і визнав, що вона становить порушення пункту 1 статті 5 Конвенції. У рішеннях, ухвалених Судом у таких справах, зазначено, що практика тримання підсудних під вартою без конкретної юридичної підстави або за відсутності чітких положень, які б регулювали такі питання — внаслідок чого таких осіб можуть позбавляти свободи протягом необмеженого часу без відповідної санкції суду, несумісна з принципом юридичної визначеності та гарантією захисту від свавілля, які наскрізною ідеєю наповнюють усі положення Конвенції та принцип верховенства права (див. рішення у справах *«Корчуганова проти Росії»* (*Korchuganova v. Russia*), № 75039/01, п. 57, від 8 червня 2006 року; *«Нахманович проти Росії»* (*Nakhmanovich v. Russia*), № 55669/00, пп. 67–68, від 2 березня 2006 року; *«Худойоров проти Росії»* (*Khudoyorov v. Russia*), № 6847/02, пп. 146–148, ЄСПЛ 2005-Х; та *«Єлоєв проти України»* (*Yeloyev v. Ukraine*), № 17283/02, п. 50, від 7 жовтня 2008 року).

38. Суд доходить висновку, що тримання заявника під вартою у період з 29 липня 2002 року до 2 січня 2003 року не відповідало вимогам пункту 1 статті 5 Конвенції. Отже, мало місце порушення цього положення.

II. ТРИВАЛІСТЬ ДОСУДОВОГО УВ'ЯЗНЕННЯ ЗАЯВНИКА

39. У своїх перших поданнях до Суду заявник, як видається, висловив намір порушити питання за пунктом 3 статті 5 Конвенції стосовно тривалості його досудового ув'язнення.

40. Однак надалі заявник не підтримував цю скаргу. Зокрема, він не подав жодних доводів з цього приводу на етапі комунікації заяви з Урядом. Очевидно, його непокоїли тільки питання за пунктами 1 і 4 статті 5 та пунктом 1 статті 6 Конвенції.

41. На думку Суду, за цих обставин не можна вважати, у значенні пункту 1(а) статті 37 Конвенції, що заявник має намір далі підтримувати свою скаргу на підставі пункту 3 статті 5 Конвенції. Крім того, керуючись останнім положенням пункту 1 статті 37, Суд встановлює, що немає ніяких особливих обставин стосовно поваги до прав людини, гарантованих Конвенцією та протоколами до неї, які б вимагали від Суду продовжити розгляд цієї скарги. З огляду на зазначене вище, Суд вважає за доцільне припинити розгляд скарги за пунктом 3 статті 5 Конвенції.

III. ІНШІ СКАРГИ ПРО ПОРУШЕННЯ КОНВЕНЦІЇ

42. Заявник стверджував, що було порушено пункт 4 статті 5 і пункт 1 статті 6 Конвенції, оскільки скарга на незаконність тримання його під вартою, яку він подав до районного суду 6 серпня 2002 року, не була своєчасно і належним чином розглянута цим судом.

43. Розглянувши решту скарг заявника, Суд, враховуючи всі наявні у нього матеріали та оцінюючи оскаржувані питання в межах своєї компетенції, визнає, що вони не містять жодних ознак порушення прав і свобод, проголошених Конвенцією та протоколами до неї. Тому відповідно до пунктів 3 і 4 статті 35 Конвенції Суд відхиляє ці скарги як явно необґрунтовані.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

44. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію».

А. Шкода

45. Заявник вимагав 50 000 євро відшкодування моральної шкоди.

46. Уряд вважав, що сума відшкодування, якої вимагав заявник, є надмірною і необґрунтованою.

47. На думку Суду, виявлене порушення справді спричинило заявникові страждання і неспокій. Здійснюючи оцінку на засадах справедливості, як цього вимагає стаття 41 Конвенції, Суд присуджує заявникові 1500 євро відшкодування моральної шкоди.

В. Судові та інші витрати

48. Заявник також вимагав 170 гривень (приблизно 27 євро) відшкодування судових та інших витрат, пов'язаних із провадженням у Суді.

49. Уряд стверджував, що заявлена сума необґрунтована.

50. Згідно з практикою Суду заявник має право на відшкодування судових та інших витрат лише в разі, якщо доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їх розмір — обґрунтованим. У справі, що розглядається, Суд, беручи до уваги наявну в нього інформацію та зазначені вище критерії, вважає за доцільне призначити заявникові 27 євро відшкодування витрат, пов'язаних із провадженням у Суді.

С. Пеня

51. Суд вважає належним призначити пеню виходячи з розміру граничної позичкової ставки Європейського центрального банку плюс три відсоткових пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Постановляє* припинити розгляд скарги заявника за пунктом 3 статті 5 Конвенції.

2. *Оголошує* скаргу заявника за пунктом 1 статті 5 Конвенції щодо законності тримання його під вартою з 29 липня 2002 року до 2 січня 2003 року прийнятною, а решту скарг у заяві — неприйнятними.

3. *Постановляє*, що у цій справі було порушення пункту 1 статті 5 Конвенції.

4. *Постановляє*, що:

а) протягом трьох місяців від дня, коли рішення стане остаточним відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач має сплатити заявникові наведені нижче суми відшкодування, які мають бути конвертовані у національну валюту держави-відповідача на день здійснення платежу:

(i) 1500 (одну тисячу п'ятсот) євро відшкодування моральної шкоди;

(ii) 27 (двадцять сім) євро відшкодування судових та інших витрат;

(iii) будь-який податок, який може бути стягнуто з зазначених сум;

б) зі спливом зазначеного тримісячного строку і до повного розрахунку на цю суму нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в цей період, плюс три відсоткових пункти.

5. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Вчинено англійською мовою і повідомлено письмово 19 лютого 2009 року відповідно до пунктів 2 і 3 правила 77 Регламенту Суду.

Клаудія ВЕСТЕРДІК
Секретар

Пеер ЛОРЕНЦЕН
Голова